

Inspectie Overheidsinformatie en
Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Borging van deskundigheid Gelderse Kerken

Rapport Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed

*Professionele organisaties
voor monumentenbehoud*

*Subsidieregeling
instandhouding
monumenten*

*Deskundigheid bij de
uitvoering van
werkzaamheden aan
rijksmonumenten*

Borging van kennis

Missie Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed

Een overheid die verantwoording kan afleggen. Erfgoed beschikbaar voor iedereen. Nu en in de toekomst. Dat is onze missie.

Wij zien toe op de toegankelijkheid van overheidsinformatie en op de zorgvuldige omgang met erfgoed. Wij kijken hoe de regels in de praktijk werken.

Inhoud

Samenvatting	5
Inleiding	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Juridisch kader	6
1.3 Opzet van het onderzoek	6
1.4 Leeswijzer	7
2 Kenschets van Gelderse Kerken	8
3 Deskundigheid in relatie tot het monumentenbestand	9
3.1 Conclusies	9
3.2 Aanbevelingen	9
3.3 Toelichting op de bevindingen	9
4 Structurele borging van deskundigheid	12
4.1 Conclusies	12
4.2 Aanbevelingen	12
4.3 Toelichting op de bevindingen	13
Bijlagen	16
Geraadpleegde documenten	16
Gesprekken	16

Foto: Raam in de kerktoren van Hummelo

Samenvatting

De Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed concludeert dat de deskundigheid binnen Gelderse Kerken op peil is. De effectieve inzet van de beschikbare deskundigheid vraagt aandacht. Om deskundigheid op lange termijn vast te houden, is bovendien een proactieve aanpak van de risico's op het gebied van de borging van deskundigheid noodzakelijk.

Dit blijkt uit een inspectie naar de structurele borging van deskundigheid bij professionele organisaties voor monumentenbehoud (POM's) die op 9 december 2025 door de Inspectie is uitgevoerd bij Gelderse Kerken.

Gelderse kerken beschikt over deskundigheid bij de uitvoering van werkzaamheden aan rijksmonumenten. Er werkt een bouwkundige voor de organisatie en er is deskundigheid aanwezig in het bestuur en de raad van advies. De organisatie heeft een open instelling en weet zodoende het netwerk in te schakelen en externe deskundigheid te betrekken bij de uitvoering van werkzaamheden aan rijksmonumenten. Er is echter geen analyse gemaakt van de noodzakelijke beschikbare deskundigheid voor de instandhouding van het bezit, waaruit blijkt of dit afdoende is. Een scholingsplan of een uitgeschreven strategie voor het behoud van deskundigheid ontbreekt eveneens.

De Inspectie doet een aantal aanbevelingen ter verbetering, waarvan de belangrijkste zijn:

- Maak een analyse van de benodigde deskundigheid en stem daarbij de inzet van de interne deskundigheid af op het reguliere onderhoud op basis van de meerjarige onderhoudscyclus en bepaal vervolgens welke inzet extra nodig is voor andere taken zoals projecten en het uitvoeren van beleidsdoelen.
- Organiseer een systematiek waarbij een vorm van collegiale toetsing kan plaatsvinden bij de uitvoering van werkzaamheden aan rijksmonumenten, ten behoeve van kwaliteitsborging.

Inleiding

1.1 Aanleiding

De Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed (hierna: Inspectie) is belast met het toezicht op professionele organisaties voor monumentenbehoud (POM's). In het Werkprogramma 2025-2026 van de Inspectie¹ heeft zij een onderzoek aangekondigd naar de structurele borging van deskundigheid bij POM's. Het beschikken over en organiseren van structurele deskundigheid bij de uitvoering van werkzaamheden aan rijksmonumenten is één van de voorwaarden waaraan POM's op basis van de Subsidieregeling instandhouding monumenten (Sim) blijvend moeten voldoen.²

Het borgen van deskundigheid bij de instandhouding van rijksmonumenten is van groot belang, omdat anders het verlies van cultuurhistorische waarden een reëel risico is. Naast de borging van deskundigheid op het gebied van gebouwde rijksmonumenten, wordt bij het onderzoek ook aandacht besteed aan specifieke deskundigheid op het gebied van groene en archeologische rijksmonumenten, interieurs en het verrichten van cultuurhistorisch onderzoek.

1.2 Juridisch kader

Op grond van de Sim moeten POM's beschikken over structurele deskundigheid bij de uitvoering van werkzaamheden aan rijksmonumenten of deze organiseren. De Inspectie heeft dit criterium uitgewerkt in een toetsingskader, dat als basis dient voor het toezicht op de POM's. Onder dit criterium verstaat de Inspectie zowel een actuele aanwezigheid van de benodigde deskundigheid, alsook voorzieningen om te zorgen dat de deskundigheid in de toekomst aanwezig blijft.

Onder structurele borging van deskundigheid verstaat de Inspectie: het borgen van kennis, vaardigheden en ervaring die nodig zijn voor de instandhouding van rijksmonumenten die door een POM worden beheerd in de vorm van passend beleid, een passende organisatie-inrichting en een passende uitvoering van werkzaamheden.

1.3 Opzet van het onderzoek

Voor het onderzoek naar Gelderse Kerken heeft de Inspectie de volgende bronnen gebruikt:

- De beantwoording van de vragen van de monitor professionele organisaties voor monumentenbehoud 2023-2024.³
- Een gesprek met de accounthouder voor Gelderse Kerken van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
- Documenten van Gelderse Kerken waarin wordt ingegaan op de deskundigheid op het gebied van de instandhouding van monumenten.

¹ Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed, werkprogramma 2025-2026, 34-36. <https://www.inspectie-oe.nl/documenten/2023/01/27/werkprogramma-2023-2024>

² Artikel 31, eerste lid, onder b en artikel 32, eerste lid, onder b, sub 4 Sim.

³ Monitor Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed Professionele organisaties voor monumentenbehoud 2023-2024 <https://www.inspectie-oe.nl/de-inspectie-overheidsinformatie-en-erfgoed/databank>

- Gesprekken op 9 december 2025 met de directeur, een bestuurslid en de bouwkundige.
- Een locatiebezoek aan de kerktoren van Hummelo in aanwezigheid van een aannemer, in het kader van een lopend onderhouds- en restauratieproject.

Dit rapport gaat in op de twee criteria waarop de Inspectie de structurele borging van deskundigheid heeft getoetst, te weten:

- De organisatie beschikt over of organiseert deskundigheid die aansluit bij het monumentenbestand en nodig is om deze in stand te houden.
- De organisatie borgt dat de benodigde deskundigheid voor het onderhoud aan monumenten structureel aanwezig is.

1.4 Leeswijzer

Dit rapport begint met een kenschets van de organisatie, gevolgd door twee aparte hoofdstukken waarin wordt beschreven hoe de organisatie zich verhoudt tot de twee criteria. De hoofdstukken starten met de conclusies die zijn getrokken aan de hand van onze indicatoren, gevolgd door de aanbevelingen en een toelichting op de bevindingen.

2 Kenschets van Gelderse Kerken

Gelderse Kerken (formeel: Stichting Oude Gelderse Kerken) is opgericht in 1974. Het kantoor van de organisatie is sinds 2023 gevestigd in het koor van de kerk van Hoog-Keppel. Het bezit bestaat uit 21 rijksmonumenten, waaronder drie kerktorens, een synagoge en zeventien kerkgebouwen. Er zijn recent geen kerken bijgekomen. Naast behoud van het bezit, ziet Gelderse Kerken ook een kerntaak in het adviseren van andere organisaties bij het behoud, herbestemming en ontwikkeling van kerkgebouwen.

Gelderse kerken is in 2021 aangewezen als POM. In 2018 deed de organisatie ook een aanvraag voor de POM-status, maar de Raad voor Cultuur concludeerde destijds dat de organisatie onvoldoende monumentenkennis in huis had om de rol van opdrachtgever bij werkzaamheden goed in te kunnen vullen. Naar aanleiding van dit advies heeft Gelderse Kerken de organisatie geprofessionaliseerd, waardoor de raad in 2021 positief adviseerde op de aanwijzing.

Gelderse Kerken is een stichting met een raad van bestuur met een raad van advies. De afgelopen jaren is de bureau-organisatie uitgebreid (nu drie betaalde medewerkers), waardoor uitvoerende taken minder bij de raad van bestuur zijn komen te liggen. Gelderse Kerken heeft in het kader van verdere professionalisering uitgesproken dit proces de komende jaren voort te zetten, waarbij de raad van bestuur meer op afstand komt te staan. Op termijn wil Gelderse Kerken toewerken naar een model met een directeur/bestuurder en een raad van toezicht. De organisatie bestaat voor het overgrote deel uit vrijwilligers (ca. 580).

Voor het beheer van het bezit werkt Gelderse Kerken met exploitatiestichtingen met raden van toezicht (voor de grotere kerken) en plaatselijke commissies (voor kleinere kerken). De raad van bestuur heeft de eindverantwoordelijkheid voor de uitvoering van werkzaamheden aan de kerken.

3 Deskundigheid in relatie tot het monumentenbestand

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op welke wijze de deskundigheid is georganiseerd ten opzichte van de omvang en aard van het monumentenbestand. Er is gekeken of de organisatie een beeld heeft van de benodigde deskundigheid in relatie tot het specifieke bezit. Het is immers van belang te weten wat je hebt, om vervolgens te kunnen kijken wat daar voor nodig is.

Verder is gekeken welke deskundigheid feitelijk aanwezig is en of deze intern of extern is georganiseerd. Daarnaast is aandacht besteed aan de inbedding van deskundigheid in de organisatie, processen en werkwijzen. Dit is noodzakelijk zodat deskundigheid op het juiste moment wordt betrokken en ingezet. Tot slot is gekeken in hoeverre taken en verantwoordelijkheden op het gebied van instandhouding van rijksmonumenten zijn belegd.

Eerst wordt het toetsingscriterium benoemd en vervolgens worden de conclusies opgesomd, gevolgd door de aanbevelingen en een toelichting op de bevindingen.

Criterion

De organisatie beschikt over of organiseert deskundigheid die aansluit bij het monumentenbestand en wat nodig is om deze te onderhouden.

3.1 Conclusies

- Deskundigheid is binnen Gelderse Kerken aanwezig. Er ontbreekt echter een analyse of dit voldoende dekkend is voor het reguliere onderhoud, de gestelde beleidsdoelen en aanstaande projecten.
- Deskundigheid is in verschillende lagen van de organisatie van Gelderse Kerken aanwezig en wordt ingezet bij de uitvoering van werkzaamheden aan rijksmonumenten.
- Gelderse Kerken betreft de in de beroepsgroep geldende normen (URL's) in de planvorming en uitvoering en weet uitgevoerd werk hieraan te toetsen.

3.2 Aanbevelingen

- Maak een analyse van de benodigde deskundigheid en stem daarbij de inzet van de interne deskundigheid af op het reguliere onderhoud op basis van de meerjarige onderhoudscyclus en bepaal vervolgens welke inzet extra nodig is voor andere taken zoals projecten en het uitvoeren van beleidsdoelen.

3.3 Toelichting op de bevindingen

Analyse van de benodigde deskundigheid

Gelderse Kerken heeft een beeld van de benodigde deskundigheid voor het instandhouden van de kerkgebouwen. Uit vacatureteksten voor een bouwkundige en

een bestuurslid blijkt een beeld van deskundigheid die nodig is, waarbij onder andere kennis en affiniteit met monumenten wordt gevraagd, met een netwerk in de wereld van erfgoed. Dit is echter niet geënt op een analyse.

Gelderse Kerken beschikt over interne deskundigheid en heeft daarnaast deskundigheid extern georganiseerd. Dit komt eveneens niet voort uit een analyse, maar lijkt veeleer zo te zijn gegroeid. Er is sinds enkele jaren intern een bouwkundige aanwezig. Voorheen was het onderhoud aan het bezit bij zusterorganisatie Geldersch Landschap & Kasteelen belegd.

De beschikking over en organisatie van de benodigde deskundigheid

Gelderse kerken heeft de beschikking over interne deskundigheid. Een bouwkundige met bouwhistorische kennis werkt twee dagen in de week voor de organisatie, als één van de drie betaalde medewerkers. Voor de restauratie van de Walburgiskerk in Zutphen gaat de bouwkundige per januari 2026 een dag in de week extra werken. Daarnaast beschikt de organisatie over een bestuurslid met bouwkundige kennis, die voorheen de bouwkundige van de organisatie was. Ook in de raad van advies is deskundigheid op het gebied van erfgoed aanwezig.

Gelderse Kerken gebruikt het netwerk om externe deskundigheid aan te trekken. Zo maakt de organisatie gebruik van een vaste orgeladviseur. Gelderse Kerken zoekt veelvuldig contact met de RCE en de provincie bij onderhoud en restauraties, waarbij adviezen worden meegenomen in de planvorming. Selectie van externe deskundigen geschiedt op basis van het netwerk van de organisatie, maar ook op basis van certificering. Zo maakt Gelderse Kerken bij werkzaamheden aan rijksmonumenten gebruik van ERM-gecertificeerde bedrijven.

De organisatie is op de hoogte van de in de beroepsgroep geldende normen voor werkzaamheden aan rijksmonumenten (URL's). De bouwkundige weet de normen in de praktijk toe te passen en uitgevoerd werk te beoordelen op basis van deze normen. Dit is niet het gevolg van gericht beleid, maar veeleer zo ontstaan bij het aantrekken van de huidige bouwkundige.

Er is binnen Gelderse Kerken in mindere mate een beredeneerde aanpak voor de inzet van deskundigheid. Hierdoor ontstaat het risico dat de beschikbare deskundigheid niet effectief wordt ingezet voor het onderhoud aan de monumenten, naast projecten, restauraties en de realisatie van beleidsdoelen. De bouwkundige gaat een dag meer werken ten dienste van de restauratie van de Walburgiskerk te Zutphen, maar er is geen analyse gemaakt of de resterende beschikbare tijd voldoende is voor het instandhouden van het bezit.

Het beleggen van taken en verantwoordelijkheden

Binnen Gelderse Kerken zijn taken en verantwoordelijkheden op het gebied van het instandhouden van monumenten belegd. Dit blijkt onder andere uit vacatureteksten. Zowel in het bestuur als de raad van advies is een lid aanwezig met kennis van bouwkunde en bouwhistorie. Het bestuurslid met de onderhoudsportefeuille is eindverantwoordelijke. Uitvoerend is de bouwkundige belast met de instandhouding.

De aansturing van externe deskundigen gebeurt zowel door de bestuurder, als door de bouwkundige. De bestuurder stuurt de orgeladviseur als externe deskundige aan. Er vindt periodiek een evaluatiegesprek plaats. Aannemers en bijvoorbeeld adviseurs op het gebied van schilderwerk worden door de bouwkundige aangestuurd.

Ook bij de aansturing van Plaatselijke Commissies (die de kerken beheren) zijn taken en verantwoordelijkheden belegd. Hiervoor is onder andere het Handboek Beheer opgesteld, waarin instructies staan. Echt onderhoud wordt niet uitgevoerd door de Plaatselijke Commissies, afgezien van kleine reparaties zoals het vervangen van een deurklink. Het (geldelijk) mandaat van de Plaatselijke Commissies op het gebied van onderhoud is klein.

De bouwkundige van Gelderse Kerken houdt toezicht op onderhoudswerkzaamheden die worden uitgevoerd. De bouwkundige controleert het uitgevoerde werk. De bouwkundige is op de hoogte van de uitvoeringsrichtlijnen (URL's) en weet werk hier ook aan te toetsen. Kwaliteit staat hoog in het vaandel.

4 Structurele borging van deskundigheid

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op hoe de structurele borging van deskundigheid is vormgegeven. Waar het vorige hoofdstuk vooral inging op de feitelijke situatie op dit moment, besteedt dit hoofdstuk aandacht aan in hoeverre dit geborgd is voor de toekomst. Het op peil houden van deskundigheid vraagt immers aandacht, zodat de kwaliteit van werkzaamheden aan rijksmonumenten geborgd blijft en dit een structureel en consistent karakter blijft houden.

Er is gekeken in hoeverre de organisatie zich inzet deskundigheid te onderhouden en ontwikkelen, door bijvoorbeeld (bij)scholing. Om de kwaliteit van werkzaamheden hoog te houden is kennis van ontwikkelingen in het veld immers onontbeerlijk. Het is ook van belang dat een organisatie aandacht heeft voor het archiveren van deze informatie. Het behouden van deskundigheid is ook een aandachtspunt: hoe ondervangt een organisatie uitval of wisseling in personeel en hoe trekt een organisatie nieuwe deskundigheid aan? Verder is gekeken naar vastlegging. Vastlegging heeft een tweeledig doel: het bevordert eenduidigheid bij de uitvoering van werkzaamheden aan rijksmonumenten en het legt werkwijzen vast zodat deze beschikbaar zijn voor nieuwe medewerkers én maakt evaluatie en verbetering mogelijk.

Ten eerste wordt het toetsingscriterium benoemd en vervolgens worden de conclusies opgesomd, gevolgd door de aanbevelingen en een toelichting op de bevindingen.

Criterion

De organisatie borgt dat de benodigde deskundigheid voor het onderhoud aan monumenten structureel aanwezig is.

4.1 Conclusies

- Gelderse Kerken onderhoudt een netwerk van externe deskundigen.
- Er is aandacht voor het verkrijgen, documenteren en archiveren van informatie.
- De organisatie heeft geen opleidingsplan of strategie voor het behouden van deskundigheid binnen de organisatie.
- Gelderse Kerken beschikt over één bouwkundige, wat bepaalde kwetsbaarheden met zich meebrengt voor de structurele borging van deskundigheid.

4.2 Aanbevelingen

- Leg vast op welke manier Gelderse Kerken deskundigheid wil behouden en ontwikkelen.
- Organiseer een systematiek waarbij een vorm van collegiale toetsing kan plaatsvinden bij de uitvoering van werkzaamheden aan rijksmonumenten, ten behoeve van kwaliteitsborging.

4.3 Toelichting op de bevindingen

Het onderhouden en ontwikkelen van deskundigheid

Gelderse Kerken heeft een open instelling. Onder andere in het jaarverslag wordt aandacht besteed aan kennisdeling met andere organisaties, zoals de Gelderse Erfgoed Alliantie, de provincie Gelderland en het Gelders Restauratiecentrum. Deze open houding kan een positief effect hebben op de kwaliteit van werkzaamheden en is, zeker voor een kleine organisatie als Gelderse Kerken, een goede manier om kennis en deskundigheid te betrekken. Het is van belang in te blijven zetten op deze werkwijze, omdat het deskundigheid borgt.

Gelderse Kerken heeft geen opleidingsplan. Opleidingsbehoeften worden jaarlijks besproken, maar geen richting aan gegeven vanuit het bestuur. De organisatie voert met andere woorden geen actieve strategie waarbij hiaten in kennis worden gesignaleerd (op basis van een analyse van de benodigde deskundigheid) en vervolgens via een plan worden opgevuld. Intern worden workshops over onderhoud en beheer georganiseerd voor de beheerders van de Plaatselijke Commissies. In het kwartaalblad Venster wordt hier aandacht aan besteed.

Er is aandacht voor het archiveren van informatie. Informatie over de panden wordt gearhiveerd in de Cloud met mappen per object. Achterstanden hierin worden geprobeerd weg te werken. Er is ook aandacht voor het overdragen van informatie van uitvoerders van werkzaamheden na afronding van een klus. In het verleden is dit niet altijd gebeurt, maar Gelderse Kerken wil zich inzetten dit in de toekomst beter te borgen. In de Procedure Beheer en Onderhoud wordt het belang van goede documentatie bij werkzaamheden benoemd.

Informatie over het bezit is op verschillende manieren geïnventariseerd. Zo heeft het Catharijneconvent waardevolle interieuronderdelen geïnventariseerd en toegankelijk gemaakt in een digitaal archief. De resultaten van dit onderzoek worden meegenomen in cultuurhistorische onderzoeken. Ook klokken en orgels zijn onderzocht. Gelderse Kerken wil, los van onderhouds- of restauratieprojecten cultuurhistorisch onderzoek laten uitvoeren naar alle objecten in het bezit.

Het aantrekken en behoud van deskundigheid

Gelderse Kerken is een kleine organisatie, met drie medewerkers in dienst. Recent is een nieuwe bouwkundige geworven en een constructie georganiseerd waarbij de oude bouwkundige voor langere tijd inwerkt. Dit is een mooie manier om deskundigheid binnen de organisatie te houden. De constructie is echter wel sterk afhankelijk van de bereidwilligheid van een medewerker om ook na pensionering bij de organisatie betrokken te blijven. Om ook voor de toekomst voorbereid te zijn op uitval, pensionering of vertrek van personeel, is het raadzaam een plan te ontwikkelen voor dergelijke situaties in de toekomst. In de huidige situatie ontstaat er bij uitval niet direct een probleem; in het bestuur en de bureauorganisatie zijn immers twee mensen aanwezig met bouwkundige kennis. Ook hiervoor geldt dat er over nagedacht dient te worden hoe in de toekomst deskundigheid structureel blijft geborgd bij Gelderse Kerken.

De inzet van deskundigheid bij de uitvoering van werkzaamheden

Er zijn binnen Gelderse Kerken verscheidene documenten die ingaan op procedures omtrent onderhoud, waaronder de procedure instandhouding. Er vindt controle plaats op de kwaliteit van werkzaamheden. Zo controleert het bestuur het werk van externe adviseurs en controleert de bouwkundige samen met de Monumentenwacht de werkzaamheden van aannemers aan rijksmonumenten. Uitgangspunt bij deze werkzaamheden zijn de URL's.

Omdat Gelderse Kerken beschikt over één (uitvoerend) bouwkundige kan er geen collegiale toets plaatsvinden bij het uitvoeren van werkzaamheden aan rijksmonumenten. Een collegiale toetsing bevordert over het algemeen de kwaliteit van het werk, geeft andere perspectieven en inzichten en is bevorderlijk voor de ontwikkeling van medewerkers. Het geeft daarmee een kwaliteitsborging voor de organisatie. De Inspectie raadt aan na te denken over manieren waarbij er collegiale toetsing kan plaatsvinden bij het uitvoeren van werkzaamheden. Dit is van belang voor de structurele borging van deskundigheid.

Foto: Kerk van Hoog-Keppel met kerkhof

Bijlagen

Geraadpleegde documenten

- Aanwijzingsbesluit minister OCW en advies Raad voor Cultuur 2021
- Bremer, C. De kerktoren in Hummelo in fris okergeel en middengroen. *Venster*, 2025-3, 24-26.
- Ons monument, jouw monument. Beleidsplan Gelderse Kerken 2024-2027.
- Eindverslag restauratie kerktoren Hummelo, maart-juni 2025.
- Handboek beheer Gelderse Kerken 2022.
- Jaarverslag Gelderse Kerken 2024.
- POM-monitor 2023-2024.
- De toren van Hummelo. Restauratie van monumentaal erfgoed
- Vacature Bestuurslid Bouw & Onderhoud
- Vacature bouwkundige beheer & onderhoud voor onze kerken
- Website Gelderse Kerken
- Profielen leden bestuur en raad van advies 19 januari 2026.

Gesprekken

- Startgesprek met directeur, bestuurslid bouw & onderhoud en bouwkundige
- Directeur
- Bestuurslid bouw & onderhoud
- Bouwkundige

Op locatie

- Annemer

| | | | | | | |

| | | | | | | |

Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed |
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Postbus 16478 | 2500 BL Den Haag
info@inspectie-oe.nl | <https://www.inspectie-oe.nl>

maart 2026